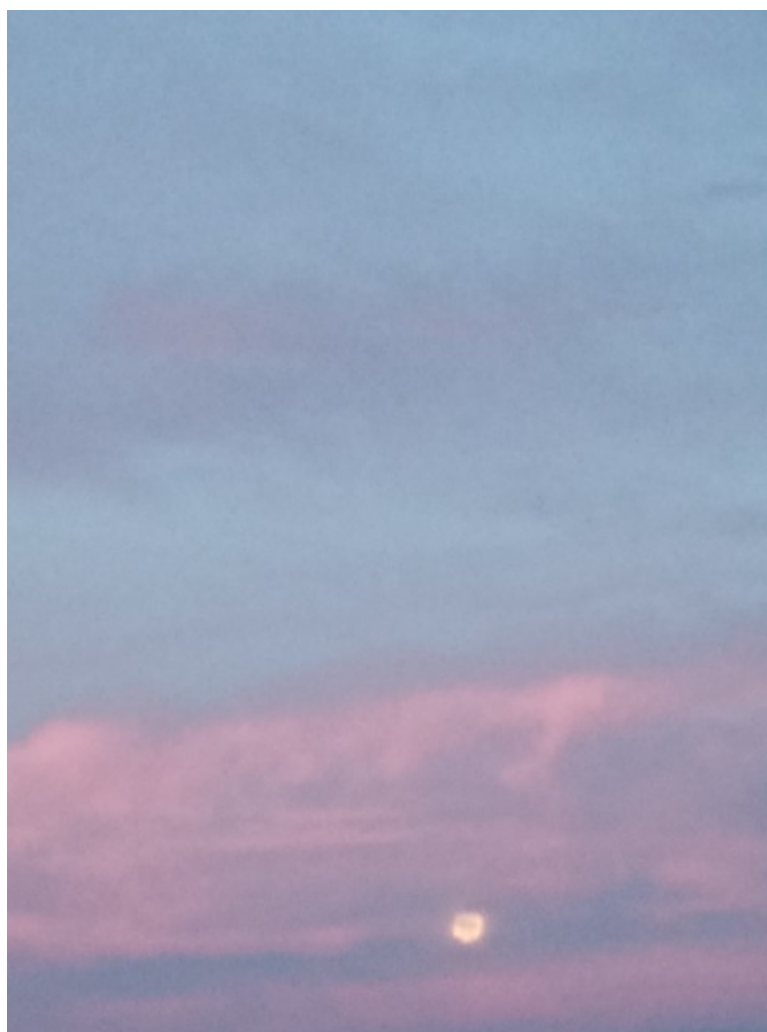

Baka Istvánt olvasva

Ос
21

Baka István nevét Vajnai Jánostól hallottam először. A tatai orosz nyelvi tábor parancsnoka (igen, начальник-ja, katonai terminológiával működött) emlegette többször is, mint korai pályafutásának legsikeresebb tanítványát a szekszárdi Garay gimnáziumban. János 30 évesen kapta kezeihez Bakát, 1962-ben. Amikor a karibi térségben majdnem kitört a harmadik világháború, Magyarországon viszont lezárult a hosszúra nyúlt hóhér-kor. Szóval nem volt egyszerű az érzékeny kamasznak orosz nyelvet tanítani Tolna megye első gimnáziumában. Gondolom, János barátom korán jelentkező pedagógiai érettsége, az orosz kultúra iránti elkötelezettsége is kellett ahhoz, hogy Baka Istvánból oroszos lett. A tatai táborvezető jövőre 90 éves lesz, a Szekszárd-Szeged-Leningrád furcsa háromszögében élő és impressziókat szerző költő már több mint negyed százada nincs köztünk. A tanítvány ideje lerövidült. A tanár viszont örül, ha túlnőnek rajta diákjai: János éppen a napokban emlegette Soproni András műfordítót, akinek gyakorlótanítását felügyelte anno. Persze most nem Vajnairól akarok írni, megtettem már [itt](#).

Holdlemente 2021. október 21.

Baka István 1948-ban született (egyidős jó barátjával, a négy éve eltávozott Kovács Lajossal). Esmélésének korát Bach-korszaknak nevezi egy interjúban, ami meghatározta pesszimista világlátását és megadja verseinek sötét alaptónusát. A szellemi érésnek több stádiuma, buktatója és ugratója lehet, Baka számára egyéves leningrádi tanulmányai jelentettek kitörölhetetlen élményt a '70-es évek elején. A kulturális alámerülés a szovjet birodalom északi fővárosában politikai kiábrándulással párosult.

Hadd hozakodjam elő a magam tapasztalataival. Először is mit jelent a generációk közötti különbség? Hány év múlva beszélhetünk új generációról? 10-12 év már generációs különbség? Ha Petőfi 1833-ban születik, tizenöt évesen csak dobverőjét pergethette volna Segesvár mezején. A történeti korszakok hossza eltérő: Petőfi húsz évesen már a reformkori pezsgés lánglelkű résztvevője, Baka ugyanennyi évesen legfeljebb a Nyers-Fehér féle új gazdasági mechanizmusnak örülhetett belpolitikailag, külpolitikailag semminek, ha Prágára vetette szemét. A 10-12 év már legalábbis félnemzedék. (Széchenyi 1791, Kossuth 1802!) Kicsit öncélú matekozásomnak az ad értelmet, hogy Baka 1971-ben került Leningrádba egy évre, én meghatározó éveimet az 1970-80-as évek fordulóján töltöttem Voronyezsben.

Napkelte a Bánomin október közepén

A tatai orosz nyelvi táborban leningrádi tanárkolléga mondta (némi dölyffel), ниже Казани русский учёный не родился! - Kazanytól délre nem született orosz tudós. Így szólta le a mi voronyezsi *alma mater*ünket, ahol pedig mi remekül éreztük magunkat és kellő filológiai tudás birtokába is kerültünk. De hát persze a Feketeföld(Чернозем)-övezetben sztyeppe népek támadásait felfogó határváros nem a kifinomult orosz értelmiség fellegvára volt, ezt el kell ismerni. Vidéki kormányzósági várossá (губернский город) fejlődött a XIX. századra, mint a titokzatos O. városa Turgenyevnél (Орёл), ahonnan orosz mérce szerint kéznyújtásnyira (рукой подать!) feküdt családi birtoka. Szpasszkoje Lutovinovába már 1978 őszén, tehát elsőéves korunkban ellátogattunk, az orosz vidék pompázatos őszi színei akkor égtek belénk kitörölhetetlenül. Amit Puskin megénekelte, és Baka mívesen fordított. Tolsztoj Orjolja Tula (Тула), hiszen mellette a Fényes Tisztás, a Tolsztoj grófok fészke: Ясная Поляна. A klasszikus irodalom szereplőivel ismerkedtünk jobbára a szűkebb és tágabb környezetben. (Az oroszoknál létezik az ún. деревенская проза = falusi irodalom, pl. Suksin, aminek, ha nagyon erőltetjük, magyar megfelelője a népi írók. De csak ha nagyon. Voronyezstől nem mindenki jutott el Moszkvába, megmaradt szépen regionális szerepkörében. Ha Jeszenyin marad Rjazanyban, Tolsztoj hőseit megszegyenítő parasztideál lett volna?

Baka István leningrádi évében ezerszer intenzívebb életet élt, mint mi a provincián. Az életműkiadás publicisztikai kötetében olvasom, az irodalmi elit és fiatal orosz költőtársai, zsidó származású értelmiségiek már akkor bevezették az orosz szamizdat világába (sőt tamizdat - így hívták az emigrációban kiadott és hazacsempészett szovjetellenes irodalmat.) Szegedi évei alatt sose hallhatott a századelő orosz avantgardjának főszereplőiről, akiket a Cseka hideg golyója némított el vagy a korai gulag nyelt el örökre. Tömör, miniatűr portrék adják ki a kötet elejének ikonosztázát az 1917 előtti és utáni orosz állam ellentmondást nem tűrő, értelmiségellenes dühének áldozatairól, Puskintól Gumiljovon és Mandelstamon át az emigrációba kényszerített Brodskijig. Baka István, mint írja, azon sajnálkozott magában, hogy nem fordíthat Mandelstamot vagy Gumiljovot, mert orosz eredetiben sem jelenhettek meg. Kéziratok, gépiratok jártak kézről kézre a leningrádi parkok tenger felőli ködében.

Esztergom, Erzsébet park

Mit tagadjam, irigy vagyok Baka Istvánra, mert mi még 10 évvel később sem érezhettük a szovjettel szembeni ellenállás irodalomban testet öltött szellemét. 2012-ben jártam utoljára Voronyezsben, még akkor is rácsodálkoztam, jéé, Mandelstam emlékművet kapott! Leningrádban egy alkalommal, '79 vagy '80 lehetett, Andrej barátomnál aludtunk, aki szobát bérelt egyetemi tanárainál. Az előszobában kerekded festményre figyeltem fel: a pirosan pöttyözött vásznon a háttérben mintha Lenin alakja sejlett volna fel. Mi ez, kérdeztem. Lenin az októberi vérözönben! A nagy honvédő háborút - legyen így, így szoktam meg! - végigharcolt családfő festette. Bőségesen terített asztalnál ültünk Peterhofban. A család volgográdi rokonának feladata lett volna a húsétel elkészítése, ami valami krumplipürében elázott nagy húsdarabokból állt. Védekezése egyszerű és őszinte volt: Sztálingrádban nincs hús, ezért ő nem tud húsos ételeket készíteni. Sebaj, volt vinegret és egyéb saláták, marinált gomba és hering, hozzá borogyinói kenyér - a hiánygazdálkodás csodája! (Nota bene, az orosz arisztokrácia ha ebédelt, már a zakuszkás asztalnál jóllakott.) Szerénység, bőség, igazodás, rejtőzködés - ebből állt az élet. A nyugatosság apró jelei is felfedezhetők voltak, pl. Andrej barátommal rengetegszer meghallgattuk nagy becsben tartott Simon és Garfunkel lemezét. Ma is ha felcsendülnek *A csend hangjai*, visszarepülök negyven évet! Aztán Andrej lenézett egyszer hozzám vidékre,

diplomás leningrádi dandy benyomását keltette a visszafogottabban öltözködő voronyezsi fiatalsághoz képest. Érezte és élvezte helyzetét, aztán lekapta kollégiumi szobám polcáról az 1977-ben Vizsolyban vásárolt Bibliát és ceruzával elkezdte jelölgetni a tartalomjegyzékben a legfontosabbnak gondolt könyveket. A református Szentírás ajánlójával ma is itt van mögöttem. Ha kapcsolatunk Andrejvel intenzívebbre válik, talán jobban beavatódok a szovjetek államának titkaiba... Így csak óvatosan adagolt, apró cseppek jutottak pipettából.

Baka István publicisztikai kötetéről írtam volna, de most már látom, hogy öt éves szovjetunióbeli élményeimről mesélek - Bakát olvasva. A *Kincskereső* c. folyóirat egyik '82-es számában jelent meg *Himnusz - Szózat* c. rövid elemzése-értelmezése. Felidéződik benne 1971 szilvesztere, mikor nemzetközi társaságban Leningrádban köszöntötte az új évet. Ahogy mi is csináltuk: ők is időzónánként más és más himnuszt énekeltek. Társai meglepetten hallgatták a magyar himnusz komor, lassú kibontakozását, megkérdezték, miért ilyen szomorú. Mire Baka hosszú fejtegetésbe kezdett a magyar történelem 1526 utáni "szerencsétlenségsorozatáról". Erről nekem is van revelációm. Egy alkalommal meséltem a magyar történelemről szobatársaimnak (négyen voltunk: görög, keletnémet, orosz). Már ágyba rendeződtünk, valami téli este lehetett, az áramot kivágtuk (вырубили), ahogy mondtuk diákszlengen. Sötétben beszélgettünk. Hosszan szónokoltam a magyar történelem zivataros századairól tatároktól kezdve nem tudom meddig. Jól sikerült nyelvileg is megformálnom (voltunk már harmadévesek talán!), szóval nagyon meg voltam elégedve magammal, mikor könnyező patriotizmussal befejeztem. Csönd, nem szól senki. Még mindig nem. Na gondoltam, kiselőadásommal elaltattam Vaszilioszt, Rolfot és Szerjozsát. Aztán hirtelen velőtrázó röhögés szakítja meg a csendet. Megsértődtem, min vihogtok? Mikor lecsillapodtak, elkezdtek mondani, hogy nemzeti katasztrófa-sorozatot mindenki összeállíthat a történelméből. Kezdte Papafanasziu barátunk a göröggel: náluk a törökök nem 150 évet vendégeskedtek, hanem usque 500-at! Szerjozsa: nálunk korábban itt voltak a tatárok, hozzátok csak blitzbesuch-ra mentek, nekünk 200 évbe telt az iga lerázása, aztán svédek, Német Lovagrend, lengyelek, franciák, nációk! Le voltam forrázva, de megtanultam, minden népnek megvolt a maga baja, úgyse fogja senki elismerni, hogy te több mélyütést kaptál Cliótól, a szenvedéstörténeteket nem érdemes versenyeztetni! Életre szóló leckeként őrzöm.

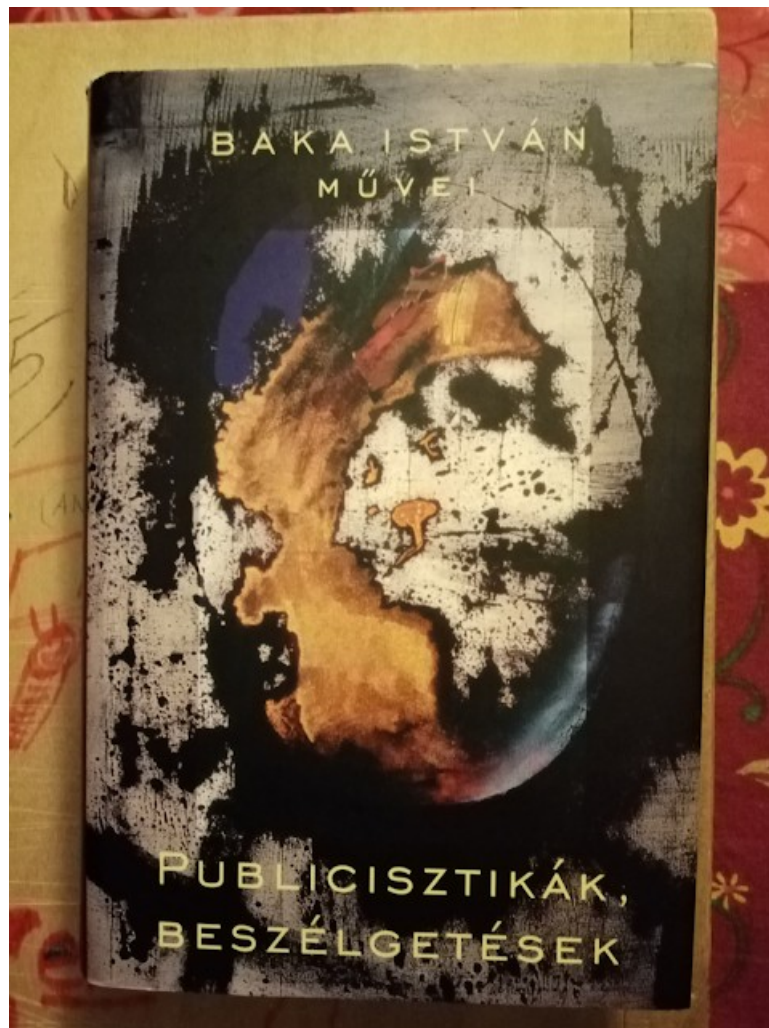

Lakótelepi ős

Versfordításait nem fogom olvasni, mert hadd nagyozoljak kicsit, orosz verset csak eredetiben! Viszont Baka verset olvasok majd, mert az életműkiadás darabjait kedves ajándékként megkaptam Bombitz Attila barátomtól, aki ugyanolyan féltő szeretettel és körültekintéssel gondozta a köteteket, mint ahogy tette Kovács Lajos életművével. Baka és Kovács egyidősek voltak, legfőbb érintkezési pontjuk a Szegeden megjelenő *Kincskereső* c. ifjúsági lap volt. Más stílust képviselnek. Baka a befutottabb, Kovács az érzelmesebb, lágyabb. E mostani posztom munkacíme úgy szól, hogy *Az ezredvégi alkonyat költője*. Most már a költészetéről írandó bejegyzés nem viselhet ilyen címet, pedig találó lett volna: Bakából mintha hiányozna Kovács derűje. Hogy miért, azt nem én fogom megfejteni.

Végül még egy dolog. Hogy Majakovszkijt nem szereti, azt még megértem. A rendszerváltás korában éppen csak töredezett rajta a kommunista irodalmi kanonizáció máza, de aki a moszkvai Lubjanka melletti múzeumot látta, az tudja, hogy a [forradalom világitótornyának](#) létezik egy másik arca. Ennél súlyosabb "hiba" a szememben Viszockij elutasítása. Pedig még alkati hasonlóságot is felfedezni vélek köztük. Érdekes, nekem Cseh Tamás nem jön be annyira. Vajon Baka szerette?

(Baka István művei : Publicisztikák, beszélgetések, Tiszatáj Könyvek, Szeged, 2006., 352., 2850.-)

Közzétéve ennyi ideje: 21st October 2021, szerző: [pera](#)
Címkék: [irodalom orosz](#) [irodalom orosz nyelv](#) [Oroszország](#) [recenzió](#) [Voronyezs](#)